

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 94:334.73 (477)

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2020-34-110-113>

Юрій Зінко

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

кандидат історичних наук, професор (Україна)

e-mail: zinko56@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5546-6308>

Віталій Тучинський

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: tuchinsky_v@ukr.net

Валерій Рекрут. Нариси життя Гайсинщини. Українська революція (1917–1921 рр.): Події. Особи. Роздуми. Книга 2.: Боротьба за державність України в роки Гетьманату та становлення Директорії УНР. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля». 843 с.

Анотація. У статті прорецензовано монографію Валерія Рекрута, у якій досліджено соціально-економічні та суспільно-політичні процеси, що відбувалися на території Гайсинського повіту Подільської губернії у період Гетьманщини й становлення Директорії Української Народної Республіки. Дослідження характеризує ґрунтовна та різноманітна джерельна база, основу якої становлять уперше введені до наукового обігу документи і матеріали. Автору вдалося об'єктивно відтворити події, що відбувалися в одному з повітів Подільської губернії на тлі загальноукраїнських політичних процесів у складний період українського національного державотворення.

Ключові слова: Гайсинщина, Поділля, Українська революція 1917–1921 рр., Гетьманщина, Директорія УНР, земельна реформа, місцеве самоврядування.

Рецензована монографія В. Рекрута є другою частиною великої наукової праці, приуроченої історії Гайсинського повіту Подільської губернії в період Української національної революції 1917–1921 рр. Перша її частина «Доба Української Центральної Ради (4 березня 1917–29 квітня 1918 рр.)» вийшла друком 2018 р.

Автор – кандидат історичних наук, Почесний краєзнавець України, автор понад 200 наукових та науково-популярних праць, серед яких близько десяти монографій. Упродовж останніх років активно досліджує історію Гайсинщини.

У роботі, що побудована за проблемно-хронологічним принципом, досліджено перебіг революційних подій та повсякденного життя населення повіту в період Гетьманату Павла Скоропадського та Директорії Української Народної Республіки. Цікаво проаналізовано політичні й соціально-економічні процеси, особливості громадського життя різних соціальних та національних груп населення на тлі загальноукраїнських революційних подій того часу.

Велику за обсягом працю (52, 8 д. а.) характеризує ґрунтовна та різноманітна джерельна база. Її основу становлять документи і матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських організацій, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, державного архіву Вінницької та інших областей. Загалом автору вдалося проаналізувати близько 1,5 тис. справ із понад 110 архівних фондів. Важливим джерелом інформаційного забезпечення слугували періодичні видання, що видавалися в Україні протягом 1918–1920 рр., серед яких – «Життя Поділля», «Державний вісник», «Подольские губернские ведомости», «Народна воля» та ін.

Імпонує досить виважена структура монографії: вступ, три розділи, висновки, додатки. У вступі коротко схарактеризовано джерела та історіографію дослідження, де автор зазначає про те, що історія Гайсинщини в період 1918–1920 рр. дотепер не досліджувалася у вітчизняній історіографії. Ця обставина надає роботі особливої актуальності й наукової новизни.

Перша частина «Гайсинщина під владою Гетьмана Павла Скоропадського (травень-грудень 1918 р.)», що поділяється на шість підрозділів, характеризує політичні події в повіті у період становлення влади Гетьманату. Автор ґрунтовно аналізує процес формування органів державної влади та її взаємодію з представниками австро-німецьких окупаційних військ, зокрема командуванням XXV австро-угорського корпусу. Аналіз архівних документів, що характеризують події у краї, дав змогу В. Рекруту спростувати один із найпоширеніших міфів про масовий більшовицький революційний рух на теренах Гайсинщини у 1917–1918 рр.

Значним за обсягом й оригінальним за змістом є підрозділ, у якому описано український національний рух, зокрема діяльність Товариства І. Мальованого – одного з активних діячів кооперативного руху на Гайсинщині. Цікавими видаються роздуми автора праці про причини ліквідації Гетьманату. Аналізуючи події у Гайсинському повіті восени 1918 р., він акцентує на значному невдоволенні тогочасного українського суспільства не лише наслідками соціально-економічної політики влади, але й консервативно-монархічними ідеями, на які опиралася держава П. Скоропадського.

Друга частина, що має назву «Директорія УНР та боротьба за державність України (грудень 1918–листопад 1919 рр.)» і складається з дев'яти параграфів, є найбільшою за обсягом. У ній схарактеризовано період становлення в повіті влади Директорії УНР. Слушною є оцінка ролі у цих подіях отамана А. Волинця, завдяки рішучим діям якого встановлення нової влади відбулося мирним шляхом. Значне місце посідає реалізація на теренах Гайсинщини аграрної реформи уряду Директорії. Навівши значну кількість конкретних прикладів аграрних перетворень, автор, зокрема, зауважує про повний крах нової аграрної політики і пояснює це постійними військовими діями, недосконалістю земельного законодавства та розладом фінансової системи.

Особливий інтерес викликає підрозділ «Єврейські погроми 1919–1920 рр. : причини і наслідки», у якому В. Рекрут намагається об'єктивно зобразити справжніх винуватців цих трагічних подій. За підрахунками автора, на території повіту відбулося 55 єврейських погромів, у яких брали участь військові царської Росії, підрозділи Червоної армії, окремі формування армії УНР та повстанці під проводом місцевих отаманів. Унаслідок проведення погромів загинула 1041 особа, 1066 були поранені.

Аналізуючи події Української революції у контексті реального стану справ на теренах Гайсинщини, автор праці прийшов до висновку про те, що життя мешканців повіту відбувалося за тим самим сценарієм, який складався в інших регіонах Поділля. Однак територія повіту вирізнялася від інших активним розвитком повстанського руху, який зародився під проводом місцевих лідерів А. Волинця, І. Миколайчука, П. Ксендзюка, П. Лисоволика та ін. Гайсинчани влаштували непримиренну боротьбу з окупаційними червоноармійськими військами, зуміли першими на теренах Поділля звільнити повіт від більшовицьких збройних сил та запровадити ефективно діючі органи місцевого самоврядування.

Частина третя «Війна з «білими» і «червоними» окупантами: втрата здобутої державності», що komponується із чотирьох підрозділів, характеризує перебіг бойових дій на території Гайсинщини у найскладніший період Української національної революції. Протягом 1919 - 1920 рр. у краї відбувалися безперервні військові дії за участю збройних сил УНР, «білих» та «червоних» окупантів, Української Галицької армії та повстанців під орудою місцевих отаманів. Цікавою та оригінальною на цьому тлі видається авторська оцінка Зятківецької угоди та її впливу на військово-політичну ситуацію на теренах Східного Поділля.

Автору книги вдалося повернути з історичного забуття сотні прізвищ учасників революційних подій на території Гайсинського повіту, а також Подільської губернії, які впродовж багатьох десятиліть були викреслені з пам'яті українського народу окупаційною більшовицькою владою.

Працю В. Рекрута вдало доповнюють додатки й ілюстрації, що містять цікавий за змістом фактологічний матеріал. Нашу увагу привернули, зокрема, «Список урядовців державних установ МВС Гайсинського повіту станом на 4 жовтня 1918 р.», «Список осіб, що мешкають на території Гайсинського повіту та своєю злочинною для Державного порядку діяльністю повинні бути віднесені до числа агітаторів» та ін. Варто також відзначити, що в додатках подано значний масив документальних джерел, серед яких «Угода між УГА і Добрармією», підписана на ст. Зятківці 6 листопада 1919 р., різноманітні «Накази», «Заклики» та «Звернення» місцевих і центральних органів влади та управління, що дають змогу читачеві зрозуміти всю складність політичної та соціально-економічної ситуації на теренах Гайсинського повіту в період Гетьманату П. Скоропадського та Директорії УНР. Науковий рівень видання значно посилює ґрунтовний іменний та адміністративно-територіальний покажчик, які стануть у нагоді читачам великого за обсягом фактичного матеріалу наукового видання.

Своєрідним підсумком книги, як і подій на Гайсинщині, у період Української революції 1917–1921 рр. можуть слугувати завершальні слова її автора: «Загалом на теренах Гайсинського повіту відбувся своєрідний феномен, коли купка близько 200 політиканів (стільки на Гайсинщині було членів КП(б)У разом із співчуваючими) отримала безроздільну владу над 325 тис. громадян краю. Саме під проводом вождів цієї політичної сили темна й осліплена паства пройшла через геноцидні процеси розкуркулення, вислання, Голодоморів, нищівних репресій та неймовірних жертв. Сучасні події навколо Криму і Донбасу вже мали місце в історії українського народу. Прикро, але уроки трагічної історії столітньої давнини не засвоїлися у світобаченні частини нинішньої людності, яка все ще вірить у «старшобратність» північного

.....
сусіда і щасливе життя під його зверхністю. Мільйони полеглих у минулому й десятки тисяч вбитих і понівечених нині – ось справжня ціна цієї «родинної турботи» лише за те, що українці розмовляють іншою мовою та намагаються повернутися до спільноти європейських країн» (С. 756).

Рецензована монографія В. Рекрута безумовно заслуговує високої оцінки, стане у пригоді дослідникам історії Поділля періоду Української національної революції 1917–1921 рр. Вона може слугувати зразком проведення наукових історико-краєзнавчих досліджень інших регіонів не лише Поділля, а й України. Можна лише побажати автору продовжити активно вивчати історію Гайсинщини в період драматичних та трагічних подій 20–30-х рр. ХХ ст.

Юрій Зинько

Винницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат історических наук, професор (Україна)

Віталій Тучинський

Винницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат історических наук, доцент (Україна)

Валерій Рекрут. Очерки истории Гайсинщины. Украинская революция (1917-1921 гг.): События. Персоналии. Размышления. Книга 2.: Борьба за государственность Украины в годы Гетьманата и становления Директории УНР. Винница: ТОВ «Меркьюрі-Поділля». 843 с.

Анотация. В статье прорецензировано монографию Валерия Рекрута в которой исследуются социально-экономические и общественно-политические процессы, происходившие на территории Гайсинского уезда Подольской губернии в период Гетьманщины и становления Директории Украинской Народной Республики. Исследование характеризует основательная и разнообразная база источников, основу которой составляют впервые введенные в научный оборот документы и материалы. Автору удалось объективно воссоздать события, происходившие в одном из уездов Подольской губернии на фоне всеукраинских политических процессов в сложный период становления украинского национального государства.

Ключевые слова: Гайсинщина, Подолье, Украинская революция 1917-1921 гг., Гетьманщина, Директория УНР, земельная реформа, местное самоуправление.

Yuriy A. Zinko

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
PhD (History), Professor (Ukraine)

Vitaliy A. Tuchinskyi

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

Valerii Rektut. Essays on the Life of Haisynschyna. Ukrainian Revolution (1917-1921) : Events. Personalities. Thoughts. Book 2. The Struggle for the Statehood of Ukraine During the Hetmanate and the Formation of the Directory of the Ukrainian People's Republic. Vinnytsia: LLC "Mercury Podillya" . 843 p.

Abstract. The article makes an attempt to protract the monograph of Valerii Rektut that explores the political, social and economic processes that took place in the Haisyn region in the Podolia governorate during the Hetmanate and the formation of the Directory of the Ukrainian People's Republic (April 1918- 1920).

The research is based on the diverse sources, which include archive documents, presented for the first time and Ukrainian periodicals of the time. The first section of the work examines the events that took place in the Haisyn region during the Hetmanate, including the formation of local authorities, land reform, and economic difficulties. The second part is devoted to the political and social situation in the Haisyn region during the formation of the Directory of the Ukrainian People's Republic.

The author focuses on describing the national-cultural processes that were being activated at the time. For instance, on the activities of Jewish, Polish and Russian political powers pursuing their political interests. The work also analyzes the Jewish pogroms of 1919-1920, their causes and consequences. A significant place is occupied by the "Haisyn Labor Republic", which existed from May to September 1919. The characteristics of the Zyatkiivtsi agreement of November 6, 1919 and its political consequences are also of particular interest.

The monograph deserves a highly positive assessment, as the author analyzes the most significant events of the most turbulent times in Ukrainian history.

Key words: *Haysynshchyna, Podillya Ukrayins'ka revolyutsiya of 1917–1921, Hetmanate, Dyrektory of the Ukrainian People's Republic, land reform, local self-government.*

Статтю надіслано до редколегії 22.10.2020 р.
Статтю рекомендовано до друку 26.11.2020 р.